

The Butler

Foto: Scanbox Entertainment

I högt tempo gestaltar *The Butler* ett stycke amerikansk historia under några av dess mer turbulenta decennier, åren 1956-1986. Cecil Gaines, en svart man med färskva minnen från slaveriets efterdyningar i 1920-talets Södern, får arbete som butler i Vita huset och filmen speglar hans arbete i perspektiv av det omgivande samhället och den svarta medborgarrättssrörelsens framväxt.

Rek. för gymnasiet

EN FILMHANDLEDNING AV ANDREAS HÖFFSTEN

Handling

Två svarta män hänger i en lyktstolpe. I bakgrunden en effektivt upplyst Stars and Stripes, den amerikanska flaggan. Filmen bygger på "a true story" som det brukar heta.

"The only thing I knew – was cotton", säger filmens huvudkaraktär Cecil Gaines på ljudbandet. Vi bevitt-

nar hur en vit man på plantagen utnyttjar och våldför sig på en svart kvinna. Vi hör hennes skrik. Frågan de svarta på plantagen ställs inför: Reagera på orättvisor eller svälja dem utan bråk? Kvinnans make ifrågasätter och skjuts kallblodigt ner. Den unge Cecil blir vittne till händelsen.

En äldre vit kvinna, miss Anna

Beth, förbarmar sig över pojken och lär upp honom till "housenigger".

Som yngling lämnar Cecil plantagen och får arbete som tjänare. Han lär sig yrkesknepen: Att aldrig se dem han serverar i ögonen. Att alltid bära vita handskar.

Cecil blir kallad till en anställningsintervju i Vita Huset. Han gör gott in-

tryck med sina kunskaper om fin sprit och italienskt vin. När han får frågan om han är intresserad av politik svarar han nej. "Fine, 'cause we have no tolerance for politics in the White House", förklarar chefen och ger Cecil jobbet. Till en början är arbetet nervöst. Carter Wilson, förste butler, ger Cecil rådet att aldrig reagera utan bara smälta in. "You hear nothing, you see nothing, you only serve".

Hemma talar Cecil med frun Gloria och de två sönerna om politik och om illdåd, missgärningar och lynchade svarta. Argumenten är hårda. Cecil menar att man inte ska sticka upp, då kan man råka illa ut. "Jag jobbar för en vit man och vi har det bra."

Året är 1957 och i Vita huset sitter Dwight D. Eisenhower och målar. Presidenten och Cecile börjar småprata om utbildning och segregerade skolor. Samtidigt i Little Rock, Arkansas, kommenderar presidenten Nationalgardet att skydda svarta skolbarn och deras rätt till utbildning i en skola som bara vill ta in vita. Autentiska foton och filmklipp från tiden vävs in i filmen.

Äldste sonen Louis attraheras av det svarta politiska motstånd som börjar formera sig. Han åker iväg för att börja på universitet.

I skolan dras Louis in i skolans politiskt medvetna kretsar via vännen Cara. De studerar Gandhis teknik för politiskt motstånd. Vapnet heter kärlek. De repeterar tänkbara situationer inför risken att bli trakasserade och slagna av upprörda vita.

Filmen parallellklipper mellan de svarta tjänarna på jobbet och de svarta studenterna som genomför en manifestation på en restaurang för vita. De blir uttittade och så småningom fysiskt antastade, men svarar inte, slår inte tillbaka. Till slut förs de bort av polis.

På tv ser Cecil sin son gripas av polis. Louis döms till trettio dagar i fängelse. Cecil besöker honom, men kan inte förstå de ungas perspektiv att kämpa för sina rättigheter.

Så flyttar den nye presidenten John F Kennedy med fru in i Vita Huset. "Hur många par skor har Jackie?", frågar Gloria surt. Cecil provoceras alltmer på hemmaplan till att ta ställning för eller emot de svartas kamp, som nu under tidigt 1960-tal eskalerar för varje dag.

På en bussresa blir Louis och andra studenter attackerade av Ku Klux Klan. Klanen förstör bussen, misshandlar och hotar. Cecil ber Louis att komma hem, men Louis svarar: "Jag har rätt enligt konstitutionen att åka buss." Han är beredd att riskera livet för sin kamp.

Den 22 november 1963 skjuts Kennedy ihjäl i Dallas, Texas. Plats på scen för Lyndon B Johnson. Den hårdföre Malcolm X är på allas läppar, man är för eller emot den konfrontatoriska linjen i motsats till samtal och successiva förändringar med fredliga medel. I svartvita tv-bilder ser vi hur kampen hårdnar. Johnson skärper tonen mot konservativa vita inom Ku Klux Klan och andra rasistgrupperingar och kräver lika rättigheter för alla

amerikanska medborgare. Samtidigt fördjupas kriget i Vietnam och Johnson gör felbedömningar och förlorar i popularitet.

I april 1968 mördas Dr Martin Luther King i Memphis, Tennessee. Ett mord som med största sannolikhet var iscensatt, även med polisens goda minne. En förlamande sorg för i första hand svarta, men även stora skaror vita i landet. Louis bär nu en Svarta Pantrarna-mössa. Han menar att kampen måste föras med nya medel. Hans politiska engagemang leder till ytterligare konflikter med föräldrarna.

Nixon blir president. Den politiska kampen hårdnar igen. Cecils yngste son dör i Vietnam. Louis närmar sig fadern, som dock vägrar tala med honom.

Presidenterna avlöser varandra, och Louis kandiderar så småningom till Kongressen för demokraterna. Efter Gerald Ford och Jimmy Carter blir Ronald Reagan president. Efter en middag hos presidentparet ändrar Cecil uppfattning och ser behandlingen av svarta som jämförbar med Nazitysklands judeförföljelser. Han ser Louis stå och tala till demonstranter och argumentera för att införa sanktioner mot Sydafrika, vilket Reagan lagt in sitt veto mot. Louis upptäcker sin far, som har insett att han vill försonas. De hamnar båda i polisarrest.

Mot filmens slut ser vi Gloria och Cecil sitta i "Obama for president"-tröjor. De är gamla nu. Louis väljs in i Kongressen. Gloria dör hemma, över sin kaffekopp.

Filmen slutar med den historiska milstolpen när Barack Obama väljs som USAs förste svarte president. Cecil stryker sin finaste slips, tar på bästa kostymen. Han får audiens hos Obama. "Jag vet vägen", säger han till en Vita huset-vakt.

Bakgrund

Verklighetens Cecil Gaines hette Eugen Allen och föddes på en bomullsplantage i Macon, Georgia 1919 och arbetade som butler i Vita huset under åtta presidenter åren 1952 till 1986. Hans liv i närheten av politiken har blivit inspirationskälla till en snabbfotad filmisk promenad genom amerikansk 1900-tals historia i spåren efter det uppslitande och djupt tragiska slave-

Verklighetens "Cecil Gaines": Eugen Allen

riet. Ett står klart, det var knappast de vita som gav de svarta deras lagliga (och i Konstitutionen mycket tydligt formulerade) mänskliga rättigheter. Det var de svarta som tog den.

En undersökning av Pew Research Center poll i samband med filmens amerikanska premiär i augusti 2013 gav vid handen att 48 procent vita tycker att "mycket" framgång har gjorts i rasfrågan de senaste femtio åren. 32 procent svarta var av samma mening. Men när frågan vinklades till att "mycket mer" återstår att göra höll 44 procent av de vita med, mot 79 procent svarta. Och ett liknande gap mellan svarta och vita blir tydligt när de respektive grupperna graderar frågor som polisens agerande, rättsväsende, bemötande i arbetslivet, på restauranger, i skolor, inom sjukvården – och hur röstning i allmänna val organiseras. Sammantaget siffror som kan väcka till eftertanke och som vittnar om att alla inte tycker att allt är klart och gjort.

Filmen är tillägnad alla de som kämpade i medborgarrättsrörelsen. Filmen gjordes med stöd från bland annat Vita Huset och John F Kennedy Foundation.

Slaveriet – Amerikas mörka arv

Det går inte att säga annat än att filmens anslag är rätt tydligt. Mot bakgrund av den amerikanska flaggan hänger två svarta män – förmodligen lynchade – i en lyktstolpe. Det vita USA:s behandling av sin svarta befolkning, liksom av indianerna, lever vidare in i vår tid som en mörk skugga som fortfarande färgar såväl vardag

som politik. Ett anslag, om man så vill, av skuld.

Afrika har en lång och komplicerad historia av slaveri alltsedan 900-talet. Det finns beräkningar på att fram till 1900-talets början skeppades 18 miljoner slavar till Europa, Amerika och olika arabiska stater. Slaveriet nådde en första högkonjunktur på 1500- och 1600-talen och den förste svarte slaven kom till Virginia i USA någon gång på 1600-talet. På den tiden var slaveriet allmänt spritt och i stort sett lika vanligt över hela den amerikanska kontinenten. Men när väl USA etablerades som stat i och med självständighetsförklaringen 1766 och nya tankar sipprade igenom den konservativa brandvägen, förbjöds slaveriet i nordstaterna. Det fortsatte däremot i Södern, från Missouri i norr till Florida i söder, från Delaware i öst till Texas i väst. Grovt räknat samma politiska karta som idag visar var republikanerna respektive demokraterna har sina påhejare.

Från mitten av 1800-talet tog konflikten mellan nord och syd ny fart och slavfrågan delade landet. På 1850-talet kunde en frisk slav som inköpts för några dollar i Afrika inbringa tio gånger så mycket i Nya världen där behovet av arbetskraft till de stora bomullsplantagerna sköt fart. Även sockerrör-sodlingar och tobaksplantager ropade efter folk. Förhållandena ombord på slavskeppen var fruktansvärda, mellan 20-25 procent överlevde inte överfarten enligt vissa historiker.

Väl i USA skilde sig de olika plantagerna starkt åt, från rena helvetet till förhållandevis drägliga förhållanden. Fattiga plantageägare på mindre

plantager drev generellt sina slavar hårdare där uppsyningsmännen som yrkesgrupp var allmänt avskydda, lätt kriminella analfabeter som rekryterades bland fattiga vita i Södern.

Män, kvinnor och barn kunde piskas för minsta förseelse, för att de pratade eller inte arbetade snabbt nog. Man använde läderpiskor och den "Den niosvansade katten", en piska med nio knutar, var lika omtalad som fruktad. Bestrafningen med piska var samtidigt ett tveeggat svärd, synliga piskskador sänkte värdet på slaven inför en försäljning. Slavarna såldes mycket kränkande inte sällan tillsammans med hästar, åsnor, svin och andra varor. Uppköparna nöj och kände på armar och ben, man tittade i munnen och vände på händerna. Förnedringen var total. Slavarna som arbetade inomhus och passade upp – den så kallade "svarta aristokratin" – hade det dock mycket bättre än kamraterna ute på fälten.

De olika delstaternas lagar i Södern skrevs helt till plantageägarnas fördel. Svarta slavar var fullständigt rättslösa. Svarta fick inte vittna i domstol där en vit mans vittnesmål alltid räckte för att fälla en svart. Även om lagarna hade olika utformning i Virginia jämfört med exempelvis South Carolina så hade de alla ett gemensamt: En slav var sin vita herres egendom – genom hela livet.

Fanns det då någon tröst? Vita och svarta predikanter predikade väldigt olika budskap utifrån samma Bibel. "Det är djävulen som talar om för er att ni ska försöka göra er fria", sa en vit baptistpredikant i Virginia. Myn-digheterna förbjöd slavarnas barn att gå i skolan. Den vite mannens säkerhet vilade på de svartas okunnighet.

"Slaveriet förvandlar nödvändigtvis husbonden till tyrann och slaven till en inställsam, opålitlig, lögnaktig och snattande varelse", skrev en före detta slav. Det förekom förstås många uppror och flyktförsök – och många slogs ner brutalt. Det mest berömda upproret ägde rum 1831 i Southampton County i Virginia – mellan femtio och sextio vita dödades innan upprorsmännen som leddes av Nat Turner slogs ihjäl. Men revolten spred skräck och skakade om Södern. Under följande år genljöd ropen efter frihet allt högre och allt

oftare. "Arise! Arise! Shake off your chains / Your cause is just, so Heaven ordains / To you shall Freedom be proclaimed, to you shall Freedom be proclaimed" är några rader ur en omtäckt protestsång.

Läget blev ohållbart av flera skäl och när Abraham Lincoln – en svuren slavmotståndare – valdes till president 1860 utbröt det amerikanska inbördeskriget 1861 där över 600 000 soldater stupade. Till slut vann nordsidan år 1865 och slaveriet kunde förbjudas – på pappret, men knappast helt och hållet i verkligheten.

- Filmen gestaltar ett stycke amerikansk historia, där de svartas situation är ett trauma att jämföra med hur ursprungsbefolkningen, indianerna, behandlades. Det är inte en särskilt ärofull historia om man synar den i sömmarna. Vilka var elevernas intryck av filmen? Lyckades den tydliggöra historien, såsom orsak och verkan?

I den amerikanska självständighetsförklaringen skriven av Thomas Jefferson

1766 står att alla människor har skapats lika med okränkbara rättigheter. Bland dessa rättigheter är rätten till liv, frihet och strävan efter lycka ("life, liberty and the pursuit of happiness"). Orden har kommit att stå som symbol för de principer som det amerikanska samhället är tänkt att bygga på.

- Hur kunde de vara förenliga med ett fortsatt slaveri?

I sin berömda bok *An American Dilemma* skriver Gunnar Myrdal att det är en gåta varför inte fler svarta flyttade till nordstaterna efter att slaveriet förbjöds.

- Vilka krafter tror ni var i spel? Hur påverkas en människa av att i årtionden, århundraden, vara förtryckt som ras och individ, vilka spår sätter det i den enskildes självbild?

Efter inbördeskriget uppstod så småningom de så kallade Jim Crow-lagarna, lokalt utformade lagar som var i kraft åren 1876 ända fram till 1965. Där reglerades frågor av ordnings-

karaktär såsom förbud mot att åka i samma bussar som vita, förbud mot att besöka offentliga bad eller bibliotek. Även den allmänna rösträtten försvårades för svarta genom krångliga administrativa regelsystem. Grundtanken bakom Jim Crow-lagarna var förstås att vidmakthålla ett segregerat samhälle. Det krävdes ett antal beslut i Högsta Domstolen där olika Jim Crow-lagar ogiltigförklarades som stridande mot den amerikanska konstitutionen.

- Hur fungerar segregationen i det amerikanska samhället idag? Och i det svenska? Vilka är de bakomliggande krafterna

Motstånd – uppror

Hur uppstod då motståndet? När och hur började förändringens vindar blåsa?

År 1926, när filmen *The Butler* tar sin början, är förhållandena för svarta i USA på många plan väldigt lite förändrade i jämförelse med tiden för det rena slaveriet.

Den övergripande fråga som filmen formulerar handlar om valet mellan

att buga och skrapa med foten inför den vita makten eller protestera och göra uppror med risk för det egna livet. Vi presenteras för två möjliga val; revolution eller revisionism; kamp där våld kan bli nödvändigt eller förändring med demokratiska medel. Vid samma vägskalet stod också en gång den svenska socialdemokratin vid 1900-talets början då Hinke Bergegren bröt sig ut ur Brantings socialdemokrater och bildade ett kommunistiskt parti, som senare blev Vänsterpartiet.

När Rosa Parks en decemberdag 1955 på en buss i Montgomery, Alabama, vägrade resa sig för en vit man skapade hon historia. Den lokala Jim Crow-lagen föreskrev att svarta satt längst bak, vita där fram och att svarta alltid skulle resa sig från sin plats om vita steg på en full buss.

Händelsen utgjorde början på en 381 dagar lång bojkott av bussarna från de svartas sida och slutade med att USA:s Högsta domstol slog fast att det stred mot konstitutionen att segregera människor på allmänna transportmedel.

Bojkotten blev också startpunkten för Dr Martin Luther Kings karriär när han 1957 som en kompromisskandidat valdes till ordförande för Southern Christian Leadership Conference (SCLC). Dessförinnan höll han, tre dagar efter Rosa Parks vägran, ett tal – som han senare kallade ”sitt livs viktigaste” – under ett massmöte med anledning av bojkotten och det hårdnade klimatet. Talet, som återges i sin helhet i slutet av filmhandledningen, satte tonen för hans ledarskap inom medborgarrättsrörelsen.

Rosa Parks har själv som förklaring till det hon gjorde, och som så att säga hade fått bägaren att rinna över, ett mycket brutalt mord på en fjortonårig svart pojke, Emmet Till. Speciellt det rättsliga efterspelet visade upp hela sitt slaskbruna ansikte i föraktet för rättvisa när polisen och domstolen inte tog någon som helst notis om solklara vittnesmål och bevis om att ett mord förelåg. De två vita mördarna gick helt fria.

Dr Martin Luther King som på 1950-talet växte fram som en ledargestalt inom den svarta medborgarrättsrörelsen förordade kamp med fredliga medel, starkt påverkad som

han var av Mahatma Gandhi, Leo Tolstoj och Jesus. King tjänstgjorde som baptistpastor i Dexter Avenue Church, Montgomery, Alabama. King praktiserade fredliga medel som ledare för SCLC vilket inte hindrade att han ofta blev arresterad och till och med fängslad.

Mot honom stod mer hårdföra ledare som Malcolm X, en svart ayatolla, och Eldridge Cleaver, en av grundarna till Black Panther Party. Samma typ av positionering hittar vi i stort sett varthän vi väljer att peka näsan – det är en klassisk motsättning inom politisk historia.

- Diskutera och formulera för- och nackdelar med respektive strategi utifrån ett valfritt historiskt scenario eller utifrån scenen där Louis och hans kamrater gör en så kallad ”sit-in” där den vita normen provoceras och som möts med våld.

- *The Butler* är knappast någon feministisk film – Cecil Gaines fru Gloria spelar definitivt andra fiolen. Hur såg den kvinnliga frigörelsen ut? När började kvinnornas röster höras?

- Det talas om ”en kvinnlig höst” efter den arabiska våren – att kvinnors frigörelse så sällan hänger samman med en allmän frigörelse och demokratisering av ett samhälle. Varför är det så? Vad spelar de bakomliggande kulturella mönstren för roll? Diskutera i grupper.

- *The Butler* varvar bilder från Cecils arbete i Vita huset med olika aktioner Louis är med i liksom med journalbilder från denna politiskt turbulenta tid. Därtill rymmer filmen scener från familjen Gaines hem. Vilken roll spelar de i filmen? Som ett slags vardagskorrektiv?

- Historiens gång är ju inte helt igenom dialektisk, den styrs inte enbart av tydliga orsak-verkanförhållanden. Hur tycker eleverna att filmen gestaltar historiska processer i sin skildring av de svartas frigörelse i USA? Förstår vi varför saker och ting hände så som de hände?

- Ta exemplet Lyndon B Johnson, eller LBJ som han kallades, en presi-

dent som fått mycket kritik för sina olyckliga beslut kring Vietnamkriget men som är den president som utan tvekan genomförde mest förändringar och drev igenom viktiga lagar kring medborgarrättsfrågor och människors lika värde. Han samarbetade också ofta nära med Dr Martin Luther King. Hur beskrivs LBJ i filmen? Sit-tande på toaletten?

- Något som förstås omedelbart leder oss in på vikten av källkritik, att hela tiden ifrågasätta den förföriska och manipulativa bilden! En bild – rörlig eller stilla – har alltid en avsändare, någon som vill något med sitt bildval. Finns det fler scener i filmen som kan diskuteras/ifrågasättas?

- Filmens regissör Lee Daniels låter – med bitterljuv ironi – den man som anställer Cecil Gaines säga att ”här i Vita huset sysslar vi inte med politik” och Cecil försäkrar raskt att han alls inte är det minsta politiskt intresserad. Men vad är politik egentligen? Är allt politik? Vad är inte politik?

Tips – filmer

- *Mississippi brinner* (Alan Parker, USA, 1988)
- *Do the right thing* (Spike Lee, USA, 1989)
- *Malcolm X* (Spike Lee, USA, 1992)
- *I nattens hetta* (Norman Jewison, USA, 1967)
- *Medan vi faller* (Mathieu Kassovitz, Frankrike, 1995)
- *Black Power Mixtape 1967-1975* (Göran Olsson, Sverige, 2011)
- *Precious* (Lee Daniels, USA, 2010)
- *Lincoln* (Steven Spielberg, USA, 2012)
- *Twelve Years A Slave* (Steve McQueen, USA, 2013)

Tips – böcker

- Sören Sommelius, *Från King till Obama – Medborgarrättsrörelsens kamp i USA* (Historiska Media, 2010)
- Robert L. Allen, *Svart uppvaknande i kapitalismens Amerika* (Wahlström & Widstrand, 1971)
- Martin Luther King, *En självbiografi* (Libris pocket, 2013)
- Walter Goodman, *Det svarta slave-riet* (Natur & Kultur, 1969)

Martin Luther Kings tal till Rosa Parks

“Mrs Rosa Parks is a fine person. And, since it had to happen, I’m happy that it happened to a person like Mrs Parks, for nobody can doubt the boundless outreach of her integrity. Nobody can doubt the height of her character, nobody can doubt the depth of her Christian commitment and devotion to the teachings of Jesus. And I’m happy, since it had to happen, it happened to a person that nobody can call a disturbing factor in the community. Mrs Parks is a fine Christian person, unassuming, and yet there is integrity

and character there. And just because she refused to get up, she was arrested.

And you know, my friends, there comes a time when people get tired of being trampled over by the iron feet of oppression. There comes a time, my friends, when people get tired of being plunged across the abyss of humiliation, where they experience the bleakness of nagging despair. There comes a time when people get tired of being pushed out of the glittering sunlight of life’s July and left standing amid the piercing chill of an alpine November. There comes a time.

And we are not wrong; we are not

wrong in what we are doing. If we are wrong, the Supreme Court of this nation is wrong. If we are wrong, the Constitution of the United States is wrong. If we are wrong, God Almighty is wrong. And if we are wrong, Jesus of Nazareth was merely a utopian dreamer that never came down to Earth. If we are wrong, justice is a lie, love has no meaning. And we are determined here in Montgomery to work and fight until justice runs down like water and righteousness like a mighty stream.”

15 december 1955

PRODUKTIONSUPPGIFTER

Originaltitel: The Butler
usa, 2013

Regi: Lee Daniels

Manus: Danny Strong, baserat på Wil Haygoods artikel "A Butler Well Served by this Election"

Producent: Lee Daniels, Cassian Elwes m fl

Klippning: Joe Klotz

Foto: Andrew Dunn

Originalmusik: Rodrigo Leão

Medverkande:

Cecil Gaines – Forest Whitaker

Oprah Winfrey – Gloria Gaines

David Banner – Earl Gaines

LaJessie Smith – Abraham

Mariah Carey – Hattie Pearl

Alex Pettfer – Thomas Westfall

Vanessa Redgrave – Annabeth Westfall

Tekniska uppgifter:

Längd: 126 min

Censur: Tillåten från 11 år

Svensk premiär: 11 oktober 2013

Distribution: Scanbox Entertainment, Förmans-

vägen 2, 4tr 117 43 Stockholm,
www.scanbox.com

Observera:

Svenska Filminstitutet kan inte garantera att filmen finns i distribution sedan den har slutat visas på ordinarie biografrepertoar. Via länken www.sfi.se/filmdistribution kan ni lära er mer om hur man hittar och bokar film.

Redaktion:

Malena Janson, Svenska
Filminstitutet, december 2013